

Nederlandse heraldiek uit de textielverzameling van het Rijksmuseum. Kanttekeningen bij een kleine expositie

Ter gelegenheid van het feit dat de vijftiende Algemene Vergadering van de International Council of Museums plaatsvond in Nederland (27/8-6/9 1989) werd in de zalen 31 en 166 van het Rijksmuseum een keuze bijeengebracht uit de eigen textielverzameling van het museum, met als thema: Nederlandse heraldiek.

De geschiedenis van de heraldiek, of wapenkunst, gaat terug tot in de middeleeuwen. Deze belangrijke, in oorsprong typisch Westeuropese cultuuruiting heeft zich nu acht eeuwen weten te handhaven. Zij vond haar ontstaan in de behoefte aan een persoonlijk herkenningsteken, vooral in de strijd. Op het krijgsmanschild werden daartoe kleurige, vaak zinbeeldige voorstellingen aangebracht. Al spoedig groeiden die heel eigen kentekenen uit tot erfelijke symbolen, niet alleen van een specifiek adellijk geslacht, maar ook van een gemeenschap. Het gebruik van wapens verbreidde zich vrij snel, werd minder exclusief. Het was niet meer voorbehouden aan de adel. Landen, provincies, steden en andere overheden gingen wapens voeren. In de Nederlanden volgde een enorme aanwas van wapens; hier namen ook de vroedschappen (stadsbestuurders), hoogheemraadschappen (waterschappen), kooplieden en anderen uit de burgerij wapens aan.

Bij de uiterlijke vormgeving van de wapens bleef, hoewel aan stijlveranderingen onder-

hevig, door de eeuwen heen de herinnering aan de oorsprong behouden: het schild met zijn kleuren en wapenfiguren, daarboven de helm, gesierd met andere herkenningstekens zoals helmteken en lambrequins (dekkleden). De helm is soms gekroond of is soms vervangen door een rangkroon. In Nederland echter is de kroon vaak als louter versieringselement gebruikt.

Wapens werden als trotse versiering aangebracht waar men van zich wilde laten blijken of zich wilde laten gelden. Zij werden gesneden in cachets, waarmee documenten konden worden gezegeld. Zij werden aangebracht op en in gebouwen en monumenten. Zij werden toegepast op sier- en gebruiksvoorwerpen: gebeeldhouwd in steen en hout, gegraveerd in goud en zilver en in glas, gesmeed in ijzer of gegoten in brons. Zij werden getekend, geschilderd en gedrukt, geweven, geknoopt, geklost en geborduurd en vervaardigd in nog tal van andere bewerkingen.

De textielverzameling van het Rijksmuseum bevat een groot aantal voorwerpen, in verschillende textieltechnieken, met heraldische voorstellingen, waaruit voor de tentoonstelling een veertigtal stukken werd geselecteerd.

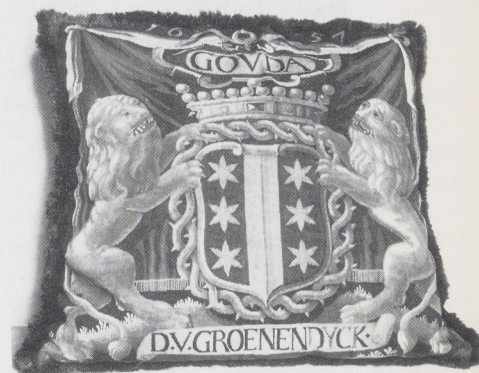
Tapiserie

Van de tapiserie-geweven stukken¹ is thans een pronkstuk opgesteld: het tafelkleed (afb. 1) met de gekoppelde wapens van Anthony Oetgens van Waveren (1585-1658) en van

Afb. 1. Tafelkleed, tapisserie, met de wapens van Anthony Oetgens van Waveren en van Anna Spiegel. Noord-Nederland, na 1624. 185 × 310 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 2 (onder). Vroedschapskussen van D. van Groenendyck, tapisserie, met het wapen van Gouda. Gouda, 1657, door Arent Lepelaer, 60 × 63 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

zijn vrouw Anna Spiegel (1582–1644), gehuwd in 1611. Anthony Oetgens kocht de heerlijkheid Waveren in 1624 en daar het wapen Waveren hier als hartschild in het manswapen wordt gevoerd is dat jaar de *datum post quem* voor de vervaardiging van het tafelkleed.² In 1639 liet het echtpaar zich door Philip Vingboons een huis bouwen op het Singel (thans nrs 282–284–286).³ Een schoorsteenvaak met het manswapen Spiegel, waarschijnlijk voor een van Anna Spiegel's verwanten gemaakt, vertoont overeenkomst met dit tafelkleed.⁴

Voorts zijn vijf gedateerde tapisserie kussens tentoongesteld: respectievelijk met de wapens van de gemeenten De Rijp (1632)⁵, Gouda (1657)⁶, 's-Gravenhage (1693)⁷ en Rotterdam (1740)⁸ en met het wapen van de Admiraliteit van Zeeland (1670).⁹ Het Goudse kussen (afb. 2) werd, zoals blijkt uit een naaminweving, vervaardigd door *D(eodatus) van Groenendyck*, lid van de Goudse vroedschap sinds 1650. Het is een

van de *acht en twintich sitkussens* die het gemeentebestuur van Gouda op 2 januari 1657 besloot *te doen maecken ende yder vroetschap een toe te senden*.¹⁰ De kussenbladen werden geleverd door de tapissier Arent Lepelaer, die tevens stadsbode was: *betaelt aan Aernt Lepelaer, bode de somme van hondert achtensentich gulden over de coop ende*

Afb. 3. Servet, wit linnen damast, met het wapen van Prins Maurits met de Orde van de Kouseband. Haarlem of Alkmaar?, 1613, door Passchier Lammertijn? Rijksmuseum, Amsterdam (bruikleen van C. A. Burgers en J. G. du Preez).

leverantie van veerthien sitkussens voor de heeren van de vroetschap, yder kussen tot twaelfff gulden de ellen blijkende bij ordonnantie van de heeren burgemeesters in date den 10en july 1657 dus hier 168 gl. Op 23 oktober van hetzelfde jaar volgde de afrekening van de resterende veertien kussenbladen.¹¹ Het kussenblad met het wapen van de Admiraliteit van Zeeland heeft onderaan een banderol met opschrift *16 Amsterdam 70*. De vijf Admiraliteiten in de Verenigde Nederlanden telden elk zeven gecommiteerden, waarvan er drie buiten het eigen territoir gekozen moesten worden. Dit kussen is dus waarschijnlijk voor een Amsterdamse afgevaardigde ter Admiraliteit van Zeeland vervaardigd.

Linnen damast

De verzameling wit linnen tafeldamasten van het Rijksmuseum is de grootste ter wereld. Nederlandse heraldiek is in dat onderdeel van de textielcollectie buitengewoon goed vertegenwoordigd. Voor de huidige opstelling werden negen stukken uitgekozen.¹² Het oudste daarvan is een fragment van een tafellaken met de alliantiewapens van Maximiliaan van Egmond-Buren (sterft 1541) en van zijn vrouw Françoise de Lannoy (sterft 1562), de ouders van Anna van Buren, de eerste vrouw van Willem van Oranje. Het werd waarschijnlijk omstreeks hun huwelijk, in 1531, vervaardigd in de Zuidelijke Nederlanden.¹³

Een servet met het wapen van Prins Maurits, omhangen met het lint van de Orde van de Kouseband, en met terzijde 's prinses acht kwartierwapens, dateert van 1613 (afb. 3).¹⁴ In datzelfde jaar was de Prins door koning James I van Engeland benoemd tot Ridder in de Orde van de Kouseband. De wever van dit servet was mogelijk de beroemde Paschier Lammertijn; deze woonde in 1613, zeker nog tot augustus, in Alkmaar.¹⁵ Plaatsing en vormgeving van het wapentableau, het hoofdschild en acht kwartierwapens, komen, evenals de lopende randen met wapentrofeeën, overeen met die van servetten met het wapen van Prins Maurits welke Lammertijn tussen 1601 en 1605 in Haarlem weefde.¹⁶ De liggende randen, met bloemen, van dit servet uit 1613 vertonen grote gelijke-

nis met die van een met Lammertijns initialen gesigeneerd groot servet met het wapen van James I van Engeland.¹⁷

Het *summa summarum* op het gebied van heraldiek op deze tentoonstelling is een tafellaken¹⁸ met de ingeweven kwartierstaten (afb. 4 en 5) van het in 1638 gehuwde Friese echtpaar Taco van Camminga en Lucia van Grovestins.¹⁹ Behalve de wapens en namen van het echtpaar zelf vindt men er die van hun ouders, grootouders en van de overgrootouders Camminga en Grovestins²⁰, achttien wapens en namen in totaal, die bovendien in de breedte drie maal in positief en drie maal in spiegelbeeld herhaald worden: *Taco van Cammiga Lvcia van Grovstins, Sicco van Camminca Fed van Ockinga, Joost van Ockinga Sapck van Camminga, Taco van Camminga Rins Ivinga, Sicco van Camminga vri en erf heer van Amelant Catriina van Heerma vrouwe van Amelant; Edzardt van Grovstins Tet van Vnema, Laes van Iongema Lyts van Aelva*²¹, *Foppe van Grovstins Iovck van Camminga, Edzardt van Grovstins, Tet van Vnema*. De toevoeging 'Vri en erf heer van Amelant' en 'Vrouwe van Amelant' bij de namen van de overgrootouders Camminga is evenwel onjuist, zo niet aanmatigend; mogelijk houdt die pretentie verband met een familiegeschil over het bezit van de heerlijkheid Ameland.²²

In een tafellaken met druivenranken, gedateerd 1682, is in het midden een enorm wapentableau geweven (afb. 6) met het door een adelaar en een leeuw gehouden gekroonde alliantiewapen van Maurits Lodewijk graaf van Nassau-La Lecq (ca. 1631–1683) en zijn vrouw Anna Isabella van Beyeren Schagen (1636–1716).²³ Schuin in de hoeken van het laken zijn de vier ouderlijke kwartierwapens ingeweven met de onderschriften *Nassav, Hornes, Schagen, Thiennes*.²⁴ Een servet met de monogrammen en de gekroonde gekoppelde wapens van het Amsterdamse doopsgezinde echtpaar Pieter de Wolff (1709–1745) en Ursula van Mekerem (1708–1781), gehuwd in 1730, werd reeds eerder in het *Bulletin van het Rijksmuseum* besproken en afgebeeld.²⁵ Het omringende bloem- en randpatroon, een zogenaamd 'kantpatroon', is typerend voor de jaren 1731–1732.

Afb. 4. Detail van een tafellaken, wit linnen damast, met 18 Friese wapens en namen. Detail: de kwartierstaat van Taco van Camminga. Holland, ca. 1638–1642. Tafellaken 235 × 216 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 5. Detail van het tafellaken afb. 4. De kwartierstaat van Lucia van Grovestins.

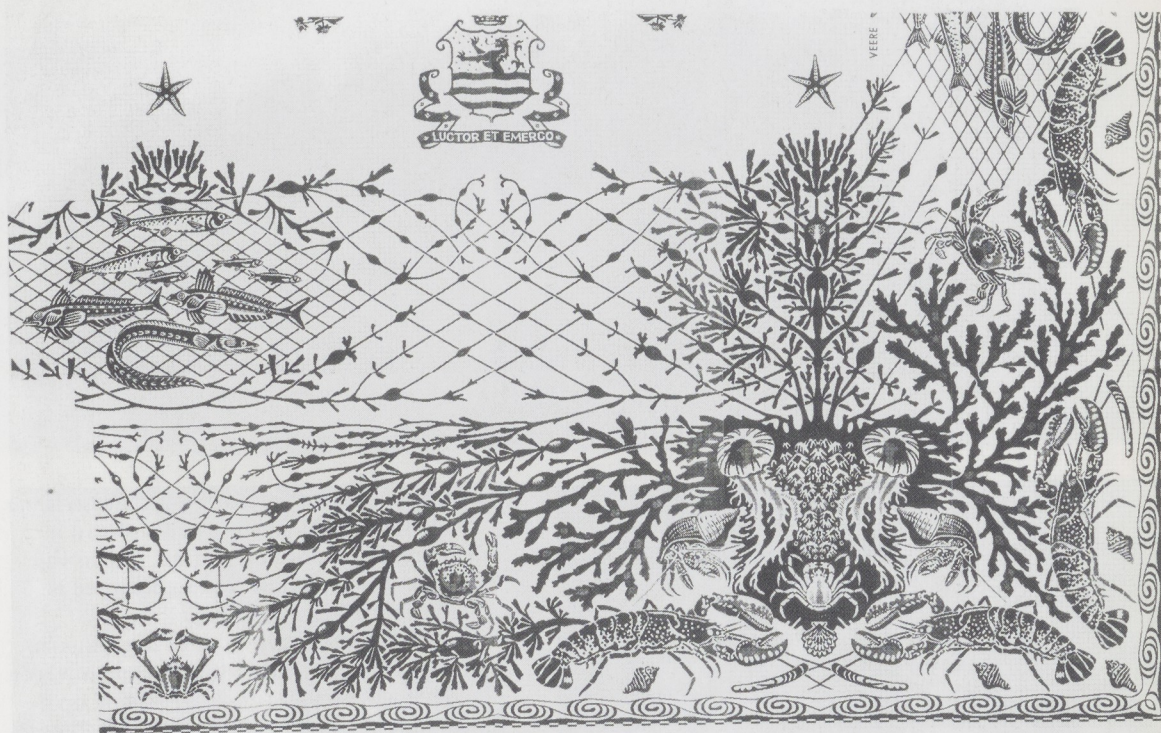
Afb. 6. Detail van een tafellaken, wit linnen damast, met het alliantiewapen van Maurits Lodewijk van Nassau-La Lecq en van Anna Isabella van Beyeren-Schagen. Holland, 1682. Wapeninzet ca. 79 × 67 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Een servet uit 1846 met de gekoppelde wapens van Jacob Derk Baron van Heeckeren (1809–1875) en zijn vrouw Maria Cornelia Gravin van Wassenaer, baandervrouwe van Wassenaar, (1799–1850, gehuwd in 1831) is een van de vele damasten uit de grote schenking (1980) van de Stichting Twickel.²⁶ Dit servet werd vervaardigd door de damastweverij firma P. C. van de Ven, in Boxtel.²⁷ De in 1859 voor dezelfde Jacob Derk van Heeckeren vervaardigde Avondmaalstafellakens met de wapens Van Heeckeren en Van Wassenaer werden gemaakt door de firma S. J. Spanjaard te Borne.²⁸ Een recente aanwinst, een servet met de vier-

maal herhaalde wapen- en naaminweaving van *Wilhelmina Henriette van Lynden tot Oldenaller* is gedateerd 1857.²⁹ Alhoewel vrijwel zeker Nederlands fabrikaat is van dit servet niet bekend waar het vervaardigd werd. De productie van de 19de-eeuwse Nederlandse damastweverijen is tot nog toe onvoldoende onderzocht.³⁰ Van een in 1957 voor de Provinciale Staten van Zeeland vervaardigd stel damast worden zowel een tafellaken tentoongesteld als de patroontekening (afb. 7)³¹, de laatste in rode verf op millimeterpapier. Het patroon, met het wapen van Zeeland en met een fraaie rand met vissen, schaaldieren, kwallen,

Afb. 7. Patroontekening op millimeterpapier voor een tafellaken van wit linnen damast, met vissen, schaaldieren, wieren en netten en het wapen van Zeeland. Eindhoven, Linnenfabriek E. J. F. van Dissel en Zonen, 1957, naar ontwerp van Dirk van Gelder. Rijksmuseum, Amsterdam.

zeewier en netten, werd ontworpen door de graficus Dirk van Gelder (*1907), wiens signatuur *DvG* ook in het tafellaken voorkomt. Het is waarschijnlijk een van de laatste belangrijke damastontwerpen van deze eeuw; het werd geweven bij de firma E. J. F. van Dissel en Zonen te Eindhoven.³²

Borduurwerk

Ook wordt een aantal bijzondere borduurwerken tentoongesteld. Een gezicht op Dordrecht (afb. 8), met het wapen van de stad en dat van Holland, dateert uit 1607. Het uiterst fijne polychrome borduursel, met zijde op zijde, is gesigneerd Damis van Ber-

nasie.³³ Vooral het gedeelte van de stad in de rechterhelft (vanaf het N.O.-einde van de Walevest tot aan de Vuilpoort) is zeer duidelijk voorgesteld. Het voorbeeld waarnaar dit stadsgezicht werd geborduurd kon niet worden achterhaald; evenmin kon de signatuur worden thuisgebracht.³⁴

Het is niet zeker waartoe de blauw lakense doek (afb. 9), oorspronkelijk gediend heeft, die is geappliqueerd en geborduurd met o.a. verschillende wapens, de naam *Symen Jansen*, ruitfiguren, een bijbelse voorstelling, een bijbeltekst en het jaartal *Anno 1650*.³⁵ Mogelijk was het bedoeld voor een bedstee, waarbij het bovenste, niet versierde stuk op

Afb. 8. Paneel, borduurwerk op zijde, gezicht op Dordrecht met de wapens van Holland en Dordrecht. Holland (Dordrecht ?), 1607, gesigneerd Damis van Bernasie. 15,5 x 54,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 9 (onder). Detail van een kledingstuk, appliquéwerk en zijde-borduursel op laken, met o.a. de wapens van Heer Hugowaard, Alkmaar, Bergen en Schagen. Noord-Holland, 1650. Kledingstuk 127 x 195 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

het bed lag, terwijl het geborduurde deel voor het bed afhing. Gezien de wapens, van Alkmaar, Enkhuizen, Oud-Beverwijk, Heer Hugowaard, Bergen en Schagen, zal het stuk in Noord-Holland zijn vervaardigd; een zevende wapen zou eventueel dat van de familie Van Brederode kunnen zijn.

Een zijden paneel (afb. 10)³⁶, gedateerd Anno 1722, is met zijde, goud- en zilverdraad in hoog-reliëf geborduurd met het wapen van een tak van de familie Van Egmond en is gesigneerd *HVEgmond: Fecit.*³⁷

Een in petit-point geborduurd ruitjigkussen (afb. 11)³⁸ toont op de zitting naam en wapen van het waterschap *Crimpen-rewaard*, op de voorzijde een banderol met opschrift *Theodorus Bisdom* en op de afhangende strook daaronder het wapen Bisdom, het jaartal 1747 en, op een banderol, *Hoog-heimraad.*³⁹ Theodorus Bisdom (1698–1777), was koopman, burgemeester van Haastrecht en Hoogheemraad van de Krimpenerwaard.⁴⁰ Tweemaal per jaar inspecteerden de hoogheemraden het waterschap, in een open ruitjig versierd met het wapen van het waterschap⁴¹ en het is aannemelijk dat dit kussen voor zo'n ruitjig werd vervaardigd.

Filet, kant en wit borduurwerk

Een met kloskant omboord kledingstuk van filetwerk (afb. 12)⁴² draagt de ouderlijke wapens, Sickinghe en Jongema, van Oedt Van Sickinghe, benevens haar initialen *OVS* en de

Afb. 10 (onder). Paneel, zijde met borduurwerk in hoog reliëf van zijde en metaaldraad, met het wapen Van Egmond. Noord-Nederland, 1722, door H. van Egmond. 41 x 34 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

datum A 1623.⁴³ Verschillende onderdelen van dit kleed werden vrijwel zeker gewerkt naar voorbeelden uit een Duits patronenboekje, uit 1601 of 1604, van Johan Sibmacher (afb. 13).⁴⁴

Een kleed, of spreij (afb. 14), uit 1635, van wit linnen met filet- en wit borduurwerk en ook weer met kloskant omboord⁴⁵, toont de ouderlijke wapens van Gerhard van de Poll (sterft 1632) en van zijn vrouw Barbera Pieck (sterft 1651). De vier kwartierwapens komen elk eenmaal voor in wit borduurwerk en eenmaal in filetwerk; boven de laatste zijn bovendien de namen ingewerkt en eenmaal ook de datum: *Poll 1635, Pieck, Pieck, Balveren*.⁴⁶ Het kleed is ofwel voor, eventueel zelfs door, Barbara Pieck zelf vervaardigd of voor (door) een van haar kinderen.

Een met franje omboord kleedje, of spreitje, met Zaans stikwerk⁴⁷ toont in het midden het wapen De Veije met daarbij de initialen *IPDV* en *MDR* voor Isaac Petrus de Veije (1733–1818) en zijn echtgenote Maria de Ruijter (1743–1797, gehuwd in 1763).⁴⁸ Een batisten zakdoek met fils-tirés en plume-tis-borduurwerk⁴⁹ heeft in een hoek een

Afb. 11. Rijtuigkussen van Theodorus Bisdom, Hoogheemraad van de Krimpenerwaard, petit-point borduurwerk, met de wapens Bisdom en Krimpenerwaard. Holland, 1747. 98 × 37 × 12 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

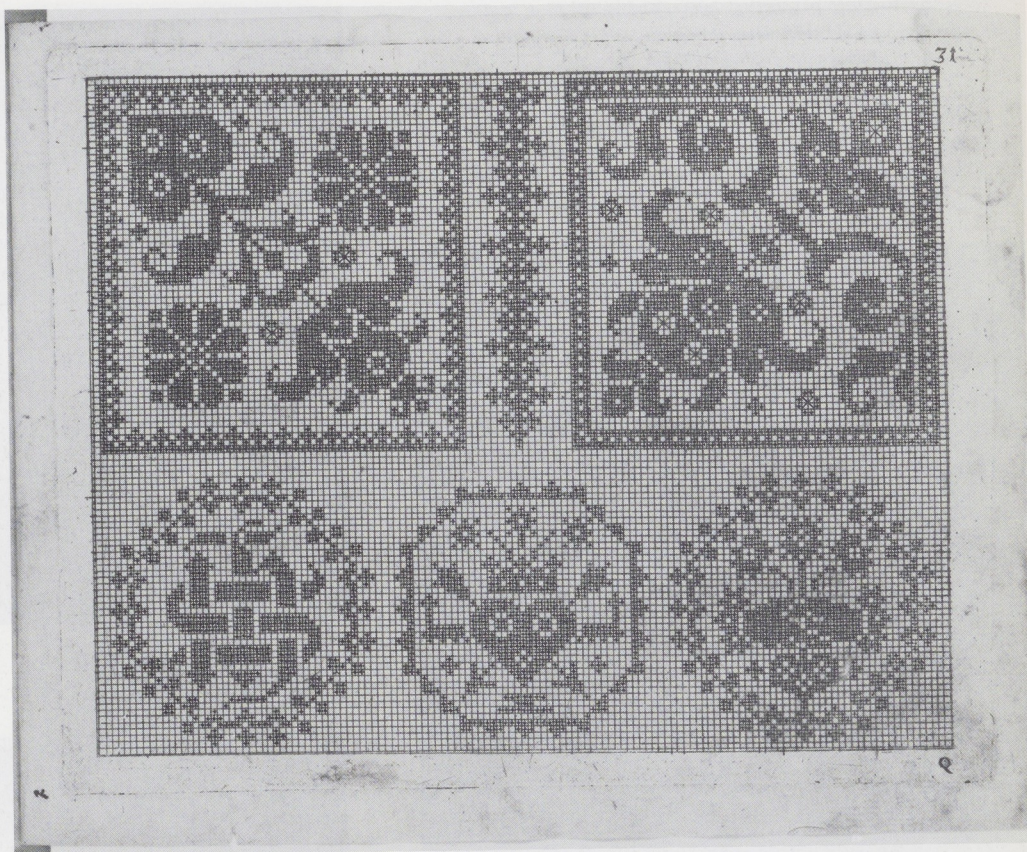

gekroonde S, voor koningin Sophie der Nederlanden (1818–1877, in 1839 gehuwd met koning Willem III) en in de tegenoverliggende hoek de gekroonde gekoppelde wapens Nederland en Württemberg. Deze zakdoek is, evenals de vier volgende stukken kant, een bruikleen uit de verzameling van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden. Een waaier van Brusselse klos- en naaldkanten met een gesneden en beschilderd parelmooien montuur werd ca. 1880 bij de firma Bôval-de Beck te Brussel vervaardigd voor koningin Emma (1858–1934, in 1879 gehuwd met koning Willem III).⁵⁰ In het midden van

Afb. 12 (linksonder). Kleed, linnen filet-werk en kloskant, met de wapens Sickinghe en Jongema, Groningen, 1623, door Oedt van Sickinghe? 110 x 110 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap).

Afb. 13. Voorbeeld voor de hoekmotieven van het kleed van afb. 12. Uit: Johan Sibmacher, *Newes Modelbuch*. Nürnberg 1604. Bibliotheek van het Rijksmuseum, Amsterdam.

het waaierschild staat het gekroonde wapen van koningin Emma, gedeeld 1. het Nederlandse koninklijke wapen 2. Waldeck-Pyrmont (tweemaal gedeeld en tweemaal doorsneden: 1. en 9. Pyrmont, 2. en 8. Rappolstein, 3. en 7. Hoheneck, 4. Gleichen, 5. Waldeck, 6. Geroldseck), met gekroonde, klimmende aanziende leeuwen als schildhouders en met de wapenspreuk *Je Maintiendrai*. De doopjurk van koningin Wilhelmina (1880-1962, gedoopt 12/10/1880 in de Willemkerk te 's-Gravenhage) is van naaldkant en applicatie van naaldkant op tule.⁵¹ Geheel onderaan is een inzet met het gekroonde Nederlandse koninklijke wapen, met gekroonde, klimmende leeuwen als schildhouders en met de wapenspreuk *Je Maintiendrai*. Een belegstukje van Brusselse naaldkant (afb. 15)⁵² toont het Nederlandse koninklijke

wapen met gekroonde klimmende leeuwen als schildhouders, met het Nassause helmteken en met het devies *Je Maintiendrai*.⁵³ Een naaldkanten sjaal, na de Eerste Wereldoorlog door Belgische vluchtelingen aangeboden aan koningin Wilhelmina, werd reeds in een vorig *Bulletin* uitvoerig besproken en ook afgebeeld⁵⁴; het is vervaardigd naar een ontwerp van Isidoor de Rudder en toont onder meer het Nederlandse wapen.

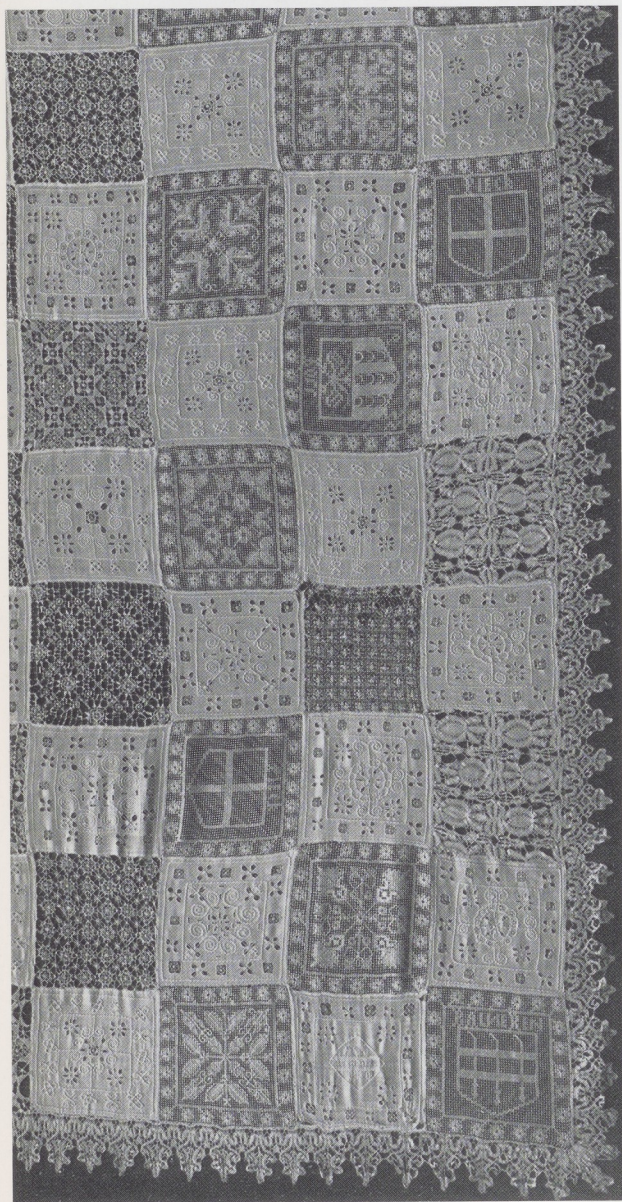
Zijden weefsels

In een smalgeweven groen en naturelkleurig zijden sierband, met aan de uiteinden verguld zilveren franjes, is overlans 36 maal het wapen De Witt ingeweven (afb. 16). Het stuk werd waarschijnlijk vervaardigd in de Noordelijke Nederlanden in de tweede helft van de 17de eeuw en is dan mogelijk

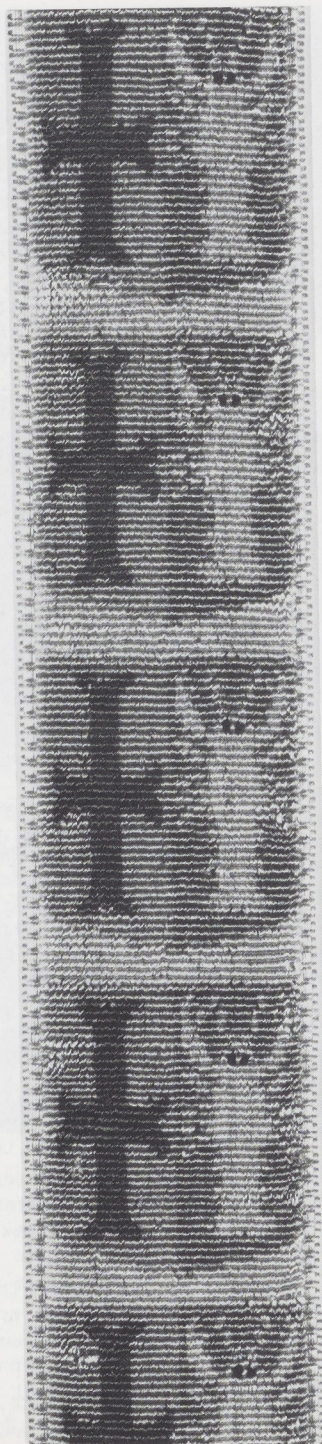
Afb. 14. Detail van een kleed, linnen, filet- en wit borduurwerk, met de wapens Poll, Pieck, Pieck en Balveren. Gelderland?, 1635. Kleed 205 × 185 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 15 (rechtsboven). Belegstuk, naaldkant, met het Nederlandse koninklijke wapen met het Nassause helmteken. Brussel, ca. 1880, fa. Böval-de Beck. Rijksmuseum, Amsterdam (bruikleen van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden).

Afb. 16 (rechtsonder). Detail van smalgeweven band, groene en naturelkleurige zijden ribs, op de uiteinden verguld zilveren franje, met het wapen De Witt zowel aan voor- als aan achterzijde (kaartweefsel?). Noord-Nederland (Haarlem of Amsterdam?), derde kwart 17de eeuw? Detail 5,3 × 9 cm. Gehele band 5,3 × 247 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 17. Detail van smalgeweven passement, polychrome zijden ribs, met het wapen Fabricius. Haarlem?, derde kwart 18de eeuw. Detail 3,8 x 22,5 cm. Gehele band 3,8 x 209 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

gemaakt of voor Johan de Witt ofwel voor zijn broer Cornelis de Witt.⁵⁵ Vooral nog is niet met zekerheid te zeggen waartoe de band heeft gediend.⁵⁶

Een polychroom zijden passement met het zich steeds herhalende, overlans ingeweven wapen van de Haarlemse familie Fabricius (afb. 17) dateert waarschijnlijk uit het derde kwart van de 18de eeuw.⁵⁷

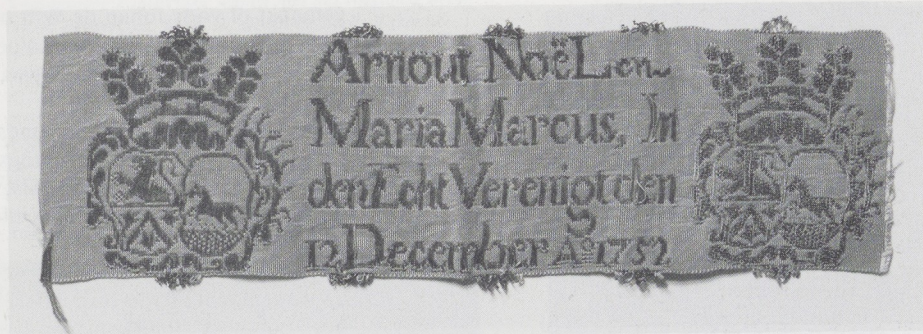
Twee stukjes livrepassément zijn geweven in de wapenkleuren van respectievelijk de families Teding van Berkhout⁵⁸ en Van Slingelandt⁵⁹; het is niet zeker waar deze banden geweven werden (misschien in Haarlem of Amsterdam?)⁶⁰, noch of ze uit de 18de of 19de eeuw stammen.

In een zijden huwelijkslint, met zilveren troetels op de uiteinden (afb. 18), zijn, met zilverdraad, om en om ingeweven de gekroonde alliantiewapens Noël en Simons en de tekst *François Noël en Maria Rebecka Simons, In den Echt Verenigt den 14 December A° 1756*.⁶¹ Van zijn broer en schoonzuster bleef een in alle opzichten gelijkend fragment van een waarschijnlijk soortgelijk stuk bewaard (afb. 19) met de gekroonde alliantiewapens Noël en Marcus en de inweving *Arnout Noël en Maria Marcus, In den Echt Verenigt den 12 December A° 1752*.⁶² Het huwelijk werd, om wat voor reden ook, echter twee dagen uitgesteld: de werkelijke huwelijksdatum was 14 december 1752, maar het lint was toen natuurlijk al geweven.⁶³ Deze beide linten zijn zeker Amsterdams fabrikaat: Arnout en François Noël waren daar lid der firma Aernoud & François Noël, in goud- en zilverdraad van 't merk 'De Sleutel'; hun vader, Aäron Noël, was goud- en zilverdraadfabrikant op de Keizersgracht⁶⁴, hun grootvader was een uit Parijs geïmmigreerde passementwerker.⁶⁵

Sits

Tenslotte zijn er nog twee Voor-Indische sitsen spreien, of tafelkleden, in de opstelling te zien. Een daarvan toont in het midden en in de vier hoeken van het middenveld het wapen Sweerts de Landas (afb. 20)⁶⁶, het andere draagt in het midden het wapen van de Friese familie Goslinga.⁶⁷ Deze sitsen zijn respectievelijk te plaatsen in het eerste kwart

Afb. 18. Fragment van een huwelijkslint, rose zijde en zilverdraad, met de wapens van Arnout Noël en Maria Marcus, Amsterdam, 1752. 5,5 × 20 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 19 (onder). Detail van een huwelijkslint, rose zijde en zilverdraad, op de uiteinden zilveren troetels, met de wapens van François Noël en Maria Rebecka Simons. Amsterdam, 1756. Lint 6 × 140 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

en de eerste helft van de 18de eeuw. Het kleeft met het wapen Sweerts is opgemaakt uit twee banen katoen welke ná de beschrijving aaneengezet zijn, de (lengte)naad loopt door het wapen heen.⁶⁸ Voor het kleeft met het Goslinga-wapen daarentegen werd één stuk katoen, 225 cm breed, gebruikt.⁶⁹

Het is voor het eerst sinds 1933 dat in het Rijksmuseum een tentoonstelling werd ingericht geheel gewijd aan heraldiek.⁷⁰ In tegenstelling tot de overrompelend brede opzet van toen blijft de huidige opstelling evenwel beperkt tot een keuze van textiele voorwerpen uit eigen bezit.

Noten

¹ Het Rijksmuseum bezit slechts één wandtapijt met Nederlandse familiewapens, die van Johann Ortt, Heer van Nijenrode en Breukelen, (1642-1701) en van zijn vrouw Anna Pergens (1650-1733). Dit tapijt (inv. 16521, Noord-Nederlands, 4de kwart 17de eeuw) is permanent opgesteld in zaal 260.

² Inv. 16495A. 185 × 310 cm. Cat.tent. *Geweven Boeket*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1971/'72, nr. 1, met afb.

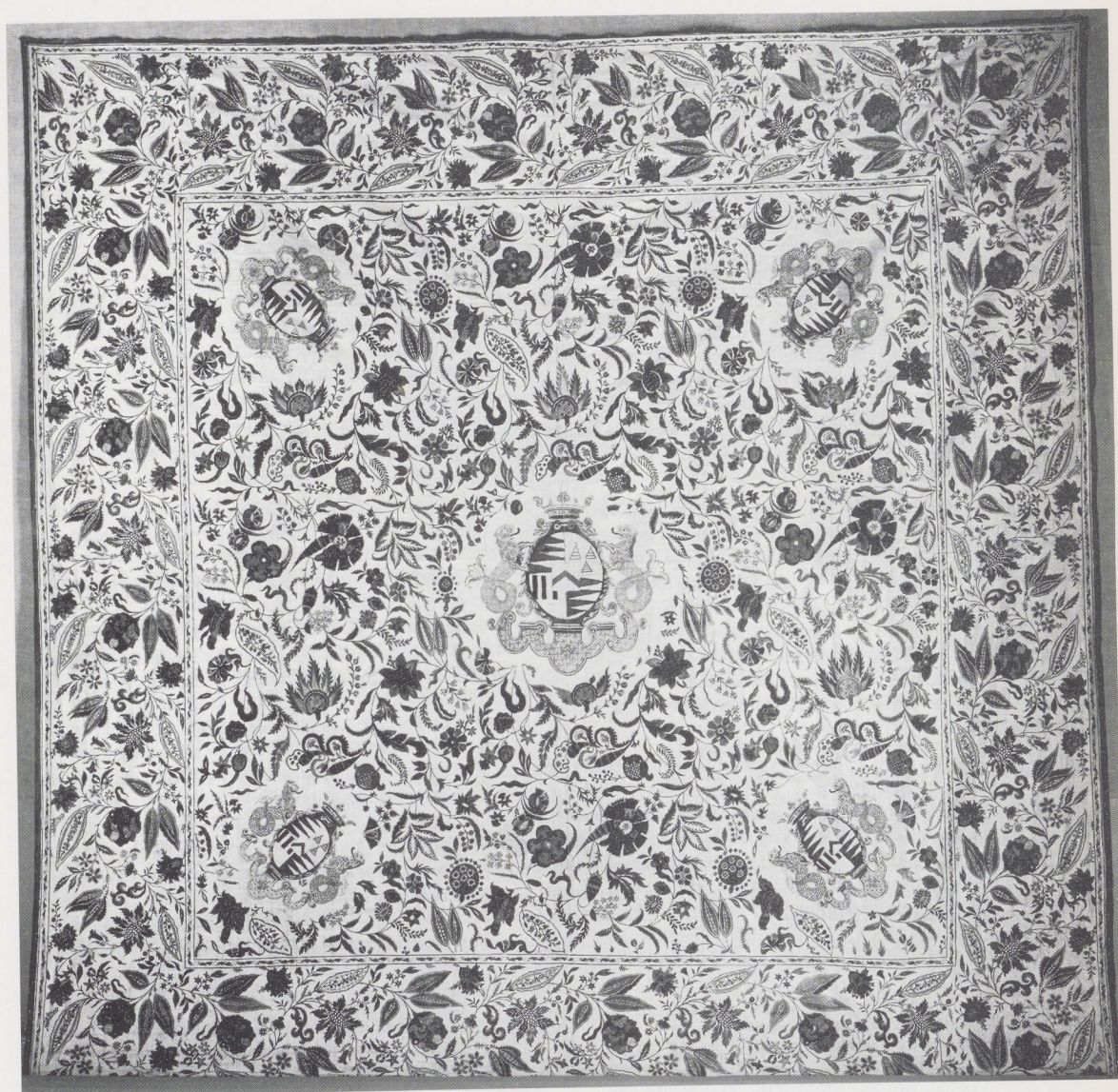
³ J. E. Elias, *De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, I², Amsterdam 1963, p. 331.

⁴ Inv. 16495B. Eén koop (1951) samen met het tafelkleed. De schoorsteenvaak is permanent opgesteld in zaal 252. *Geweven Boeket*, op.cit. (noot 2), nr. 29, met afb.

⁵ Inv. G 112. 55 × 56 cm. Geschenk (1874) van het Gemeentebestuur van De Rijp, met nog twee identieke kussens. In het Rijksarchief van Noord-Holland, te Haarlem, werden eveneens drie van zulke kussens gedeponneerd.

⁶ Inv. 3958. 60 × 63 cm. Aankoop (1877) uit de collectie Van Heemskerck van Beest.

Afb. 20. Sprei of tafelkleed, sits, veelkleurig beschilderde katoen, met het wapen Sweerts de Landas. Voor-Indië, eerste kwart 18de eeuw, 265 × 270 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap).

⁷ Inv. 15786. 65,5 × 68 cm. Aankoop (1946) uit de verzameling Robert May, Amsterdam; vroeger mogelijk verz. ridder A. de Stuers (veiling Mensing & Fils (Fred. Muller), Amsterdam, 12/4/1932, no. 315, met afb.).

⁸ Inv. 15785, 67 × 70 cm. Aankoop (1946) uit de verzameling Robert May, Amsterdam.

⁹ Inv. 15788. 62,5 × 65,5 cm. Aankoop (1946) uit de verzameling Robert May, Amsterdam.

¹⁰ Oud-archief Gouda, inv. 102, 2 jan. 1657. Dit

gegeven is ontleend aan een manuscript (1987) van de hand van Ms. Candice Adelson voor een catalogus van tapijten kussens in de National Gallery, Washington. De archiefvondsten zijn te danken aan dr. B. J. van der Staag, streekarchivaris Hollands Midden. Van deze 28 kussens bleven ook nog bewaard die voor A(nthonie) Vossenburch, lid der Goudse vroedschap vanaf 1632 en burgemeester van 1645–1660 (National Gallery, Washington, inv. 1942.9.457) en voor I. van Immerseel (Veiling Amsterdam, Mak van

Waay n.v. 31/10/1967, no. 2835, met afb.; thans Ned. part. verz.).

¹¹ Oud-archief Gouda, inv. 1304, stadsrekeningen over 1657, fols 345-345vso, 349-349vso. De kussens werden opgemaakt door een zekere Maerten Frans Versijl (voor 119 gl. 16 st.), voor het groene laken voor de onderkant van de kussens en voor de franje rondom werd 98 gl. betaald aan burgemeester François Herberts (Oud-archief Gouda, inv. 1304, stadsrekeningen over 1657, fols 349vso-350-350vso. Herkomst gegevens als in noot 10.

¹² Vijf recentelijk geschonken damasten, gepubliceerd in de rubriek 'Keuze uit de aanwinsten' van het *Bulletin van het Rijksmuseum* 37 (1989), pp. 341-348, afb. 2-8, zullen na het gereedkomen (begin 1990) van de herstelwerkzaamheden van zaal 249 in die 'aanwinstenzaal' worden tentoongesteld.

¹³ Inv. Br. 786. Ca. 125 × 125 cm. Een van twaalf fragmenten van een tafellaken met arabesken, inzetten met voorstellingen van de apocriefe geschiedenis van Susanna en met in de randen hoofse scènes; het tafellaken mat oorspronkelijk ca. 280 × 980 cm. Bruikleen van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden. C. A. Burgers in: *Cat.tent. Kunst voor de Beeldensstorm*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1986, nr. 92, met afb.

¹⁴ Inv. Br. 974. 99 × 71 cm. Langdurig bruikleen uit de verzameling C.A. Burgers en J.G. du Preez. Maurits werd, als jongere zoon van Willem van Oranje, oorspronkelijk slechts graaf (van Nassau) genoemd; een afzonderlijk besluit van de Staten van Holland schonk hem echter in 1585 de titel *geboren Prins van Oranje* (vgl. E. J. Th. à Th. van der Hoop, 'Het wapen van Maurits, Prins van Oranje', *De Nederlandsche Leeuw* 43 (1925), pp. 131-141). Na de dood van zijn halfbroer Philips Willem erfde hij diens titel Prins van Oranje.

¹⁵ J. Six, 'Paschier Lamertijn', *Oud-Holland* 31 (1913), pp. 85-109; idem, 'Het einde van Paschier Lamertijn', *Oud-Holland* 33 (1915), pp. 41-49; J. Belonje, 'De damastwerker Paschier Lammertijn', *Oud-Holland* 61 (1946), pp. 95-101; C. A. Burgers, *Nogmaals Passchier Lammertijn*, *Oud-Holland* 80 (1965), pp. 139-168.

¹⁶ Gevierendeeld wapen: 1. en 4. Nassau-Katzenelbogen-Vianden-Dietz, over alles heen hartschild Meurs; 2. en 3. Chalon-Orange, over alles heen hartschild Genève; het schild wordt gebroken door een hartschild Saksen (Vgl. Tho-

massen à Teussink van der Hoop, *op.cit.* (noot 14), p. 131 e.v.). Aldus komt het wapen voor op een servet uit 1605 (verzameling H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden) en op een ongedateerd servet (verzameling Oranje-Nassaumuseum). Bij de kwartierwapens werd het manswapen Königstein ook in de servetten van 1613 niet vervangen door dat van Hessen, waarvoor het, al vanaf de servetten van 1601, abusievelijk staat. Vgl. Burgers, *op.cit.* (noot 15), pp. 150-151 en afb. 11-12.

¹⁷ M. A. O. C. Gravin van Bylandt Stichting, 's-Gravenhage. C. A. Burgers, 'Some Notes on Western European Table Linen from the 16th through the 18th Centuries', in: *Upholstery in America & Europe from the Seventeenth Century to World War I* (ed. Edward S. Cooke, Jr.), New York/London 1987, afb. 137. Burgers, *op.cit.* (noot 15), pp. 148-149.

¹⁸ Inv. 12028-35A. 235 × 216 cm. Legaat (1907) van mevrouw H. Gluisteen-van Ommeren. Uit hetzelfde legaat bijpassende servetten en een handdwaal uit 1645 en een 1642 gedateerd tafellaken (noot 20). C. A. Burgers, 'De Friese wapens...in Haarlemse linnen tafeldamasten uit de 17de eeuw', *De Vrije Fries* 44 (1960), p. 133. Een identiek tafellaken bevindt zich in het Popta-Slot (Marssum) en nog twee andere exemplaren in een particuliere verzameling. G. T. van Ysselsteyn, *White figured linen damask*, The Hague 1962, cat.nr. 182, bracht dit tafellaken abusievelijk onder bij de 'Joys of Life' (bij de jachtpatronen) en zag acht van de wapens en namen over het hoofd; het bijbehorende tafellaken uit 1642 (zie noot 20) werd door de schrijfster geschikt onder 'Classical representations' (vanwege het Orpheus-patroon), maar was beter op zijn plaats geweest bij 'Armoriaal'.

¹⁹ M. de Haan Hetteema en A. van Halmael, *Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren adel*, Leeuwarden 1846, I, pp. 74 en 76. Bij de beschrijving van de bijpassende servetten (zie noot 18) kent Van Ysselsteyn, *op.cit.* (noot 18), cat.nr. 164, de wapens ten onrechte toe aan Pieter van Camminga en Sjouck Joostesd. Ockinga. Taco van Camminga was in eerste huwelijk (1632) getrouwd met Anna Johansd. Sickinghe (sterft 1635), dochter van het echtpaar Sickinge-Jongema (zie noot 42).

²⁰ Als moeder van Lucia van Grovestins wordt abusievelijk genoemd Tet van Unema. In twee andere tafellakens met deze zelfde kwartierstaten, doch respectievelijk gedateerd 1642 (Rijksmuseum, inv. 12028-35B; zie noot 18) en 1647

(particuliere verzameling) is deze fout terecht hersteld in: Franske van Jongema. Vgl. Burgers, *op.cit.* (noot 18), pp. 129–132. De vier ongedateerde tafellakens (noot 16) mogen op grond hiervan waarschijnlijk voor 1642 gedateerd worden.

²¹ De naam Aelva per abuis in spiegelbeeld.

²² Wel waren achtereenvolgens de beide broers en een zoon (Pieter) van deze overgrootvader Camminga Heren van Ameland; juist in 1638 en 1641, dus omstreeks de tijd van vervaardiging van het tafelgoed, volgden twee 6de-graads neven van Taco van Camminga elkaar in die heerlijkheid op (zie: J. Visser, 'Lijst der Hoofdelingen en Heren van Ameland', *De Nederlandsche Leeuw* 71 (1954), pp. 363–364).

²³ Inv. 1969–187. Ca. 280 × 280 cm.; wapeninweving (overdwars) 78,5 × 67 cm. In de bijbehorende servetten (Rijksmuseum, inv. 1969–188) zijn, behalve het druivenpatroon alleen de vier kwartierwapens van dit in 1669 gehuwde echtpaar ingeweven. *De Navorscher* 6 (1856), pp. 63 en 214. J. Six, 'Oud tafellinnen', *Het Huis Oud en Nieuw* 6 (1908), p. 15, pl. IV. Van Ysselsteyn, *op.cit.* (noot 18), p. 48, cat.nr. 251, afb. 85. In de literatuur wordt ten onrechte steeds 1681 als jaar van vervaardiging vermeld. Nagenoeg gelijke druivenpatronen komen ook voor in: 1. een servet met monogram of huismerk, 1667, 2. een restant van een tafellaken met een fragment van een wapeninweving met in het schildhoofd drie gekanteelde burchten, 3. in servetten met het gevierendeelde wapen Van Essen–Van Varick (Cat. tent. *Antiek Damast Modern Gedekt*, Enschede 1964, cat.nr. 19; idem, 'Tafelgoed in vroeger tijd', *Voedingsnieuws* 60 (1969), p. 939, afb. 6), 4. in servetten met het gedeelde wapenschild Kincardine–Van Aerssen, 1663, 5. in een handdwaal met de wapens van mr. Coenraed Burgh (1619–1699) en zijn vrouw Christina Hooft (1628–1681, gehuwd in 1650), dochter van P.C. Hooft (Rijksmuseum Amsterdam, aankoop 1977 uit de collectie kasteel Ruurlo).

²⁴ Louys van Nassau, heer van Beverweerd, Odijck en de Lecq (natuurlijke zoon van Prins Maurits van Oranje) huwde Isabella, des H. R. Rijksgravin van Horne; Diederik van Beijeren Schagen, heer van Schagen en Goudriaan, huwde Marie de Thiennes (*Nederland's Adelsboek* 13 (1915), pp. 403–404).

²⁵ Inv. 1975–53. 118 × 88 cm. Geschenkt bij het afscheid van dr. A. F. E. van Schendel als hoofd-directeur van het Rijksmuseum.

C. A. Burgers, 'Een achttiende-eeuws servet met bloemmotieven', *Bulletin van het Rijksmuseum* 23 (1975), pp. 76–78.

²⁶ Inv. 1980–360. 85,5 cm (= weefbreedte) × 119 cm. De wapens zijn overdwars ingeweven. Zie: *Bulletin van het Rijksmuseum* 37 (1989), afb. p. 355. *De Nederlandse Rijksmusea* 102 (1980), pp. 24–27.

²⁷ *Catalogus der voorwerpen ingezonden op de tentoonstelling van voortbrengselen der nationale nijverheid van Nederland...*, Arnhem 1852, nr. 248g.

²⁸ Archief Twickel; rekeningen van 24 aug. 1859 en 29 nov. 1859. Dit Avondmaalstafelgoed (inv. 1980–397 en –398) werd besteld zeven jaar na zijn tweede huwelijk met Jkvr.

I. A. baronesse Sloet van Toutenburg; toch werden alleen de wapens Van Heeckeren en Van Wassenaer ingeweven.

²⁹ Inv. 1989-9. Geschenkt van mevrouw M. G. A. baronesse van Voerst van Lynden, te Fleringen. 85 × 115 cm. De wapens zijn overdwars ingeweven; het heeft een lopend breedterapport, maar is in de tweede helft van het servet 'terug-op' geweven, zodat de wapens en namen daar in spiegelbeeld staan. Een bijpassend tafellaken (206 × 207 cm) is gedateerd 1854; naam- en wapeninweving komen daar éénmaal, in het midden, voor (met omkransing ca. 89 × 92 cm, naam- en wapeninweving ca. 49,5 × 37,5 cm; Nederlands particulier bezit). Ook voor de zuster van Jkvr. Wilhelmina Henriëtte van Lynden tot Oldenaller (Ochten 1801–1881 Nijkerk), Jkvr. Maria Catharina van Lynden tot Oldenaller (Ochten 1803–1892 Nijkerk) werden in 1857 servetten en in 1854 een tafellaken geweven (Nederlands particulier bezit). Vgl. *Nederland's Adelsboek* 13 (1915), p. 226.

³⁰ Vooral in Noord-Brabant waren verscheidene kleine bedrijven waar wapens in linnen damasten tafelgoed konden worden ingeweven; het Rijksmuseum bezit een stel damast met het wapen van de familie Schimmelpenninck uit Deventer, in 1867 vervaardigd door de fa. Rath te Veghel. Een Twentse weverij werd hier reeds vermeld (noot 28). Voorts was er zo een weverij (Gallé) in Kampen.

³¹ De patroontekening werd gemaakt naar de ontwerptekening en diende als voorbeeld bij het ponsen van de Jacquardkaarten met behulp waarvan het damast geweven werd. Het oorspronkelijke ontwerp bleef waarschijnlijk niet bewaard, wel bestaat daar nog een foto van

(vriendelijke mededeling van de heer en mevrouw Dirk van Gelder).

³² Inv. 1971-185 (tafellaken, 217 × 165 cm) en 1971-124A1 (patroontekening). Beide konden bij de liquidatie van de firma Van Dissel in 1971 worden aangekocht.

³³ Inv. 9295 (aankoop 1890). 15,5 × 54,5 cm. In 1897 maakte A. M. Lejeune een tekening op ware grootte van dit borduursel (Gemeente-archief Dordrecht; vgl. S. van Gijn, *Dordracum Illustratum* dl. I, Dordrecht 1908, nr. 294).

³⁴ Ik ben mw. M. S. Jansen van het Gemeente-archief van Dordrecht dank verschuldigd voor haar hulp in dezen. In het begin van de 17de eeuw komt de naam Bernasie (in diverse spellingen) weliswaar voor in de Doop-, trouw- en begraafboeken van Dordrecht, maar verband met een Damis van Bernagie kon niet worden gelegd.

³⁵ Inv. 1973-104. 127 × 195 cm. Geschenk van de heer en mevrouw van Ommen-Olie. M. G. A. Schipper-van Lottum, 'Acht raadselachtige borduurwerken uit de zeventiende eeuw', *Antiek* 14 (1979), pp. 92-96, afb. 5.

³⁶ Inv. KOG 2528. 41 × 34 cm. Bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. In het Victoria & Albert Museum, London, bevindt zich een vrijwel identiek paneel, gedateerd 1719.

³⁷ Het wapen is gedwarsbalkt van goud en blauw in 6 stukken, de gouden dwarsbalken beladen met rode schuinkruisjes, met een morenkop op de 4de dwarsbalk en een vrijkwartier Egmond; helmteken twee bomen. Zie over dit geslacht: *De Nederlandsche Leeuw* 52 (1934), p. 154; H. de Jager *De Brielsche Vroedschap*, Rijswijk 1904, pp. 97-100; *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 9 (1892), pp. 5-8. Een (borduurwerker) H. van Egmont is in de hier aangehaalde literatuur niet teruggevonden.

³⁸ Inv. 16515. 98 × 37 × 12 cm. Aankoop, 1951, uit familiebezit Bisdom.

³⁹ Een gelijkvormig, maar tapisserie-geweven rijkstukken wordt bewaard in het Museum Stichting Bisdom van Vliet te Haastrecht. Het draagt gelijke namen en wapens, doch is gedateerd 1753. C. H. de Jonge, *Gids van het Museum der Stichting Bisdom van Vliet*, 's-Hertogenbosch (z.j.), p. 48, afb. 25.

⁴⁰ *Nederland's Patriciaat* 4 (1913), p. 47.

⁴¹ Vriendelijke mededeling van de heer Kees Schoute aan Ms. Candice Adelson (vgl. noot 10).

⁴² Inv. KOG 9. 110 × 110 cm. Bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, L. W. van der Meulen-Nulle, *Kant*, Bussum 1952², p. 16, afb. 3.

⁴³ M. de Haan Hetteema en A. van Halmael, *op cit.* (noot 19), pp. 59 en 172, Johan Sickinghe (sterft 1652) huwt Luts Laesd van Jongema; hun dochter Oedt Johansd van Sickinghe huwt (1634) Poppe Bockes van Burmania (sterft 1638); een andere dochter was de eerste vrouw van Taco van Camminga (zie noot 19).

⁴⁴ Johan Sibmacher, *Newes Modelbuch*, Nürnberg 1604 (ed. princ. 1601). Een exemplaar (1604) berust in de bibliotheek van het Rijksmuseum, Amsterdam; vgl. pp. 11 (granaatappel), 16 (bloem en blad), 18 (blad en stengel met bladeren), 19 (adelaar in wapen), 26 (stengel met bloemen en bladeren), 31 (beide hoekmotieven).

⁴⁵ Inv. 11865 (aankoop 1905). 205 × 185 cm.

⁴⁶ W. J. d'Ablaing van Giessenburg, *De Ridder-schap van het Kwartier van Nijmegen*, Den Haag 1899, pp. 102 en 109. Gerhard van de Poll, gerichtman van Maas en Waal, zoon van Aart van de Poll en Anna Pieck, Barbera Pieck, dagelijkse vrouwe van Dreumel, vrouwe van Pollestein en IJzendoorn, dochter van Hendrik Pieck tot IJzendoorn en Adriana van Balveren.

⁴⁷ Inv. 1975-425. 113,5 × 140 cm. Geschenk van mevrouw G. Barends-van Os.

⁴⁸ *Nederland's Patriciaat* 37 (1951), p. 380.

⁴⁹ Inv. Br. J 119. 45 × 45 cm. Bruikleen van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden. Cat.tent. *Kant uit koninklijk bezit*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1965, nr. 150, afb. 1.

⁵⁰ Inv. Br. J 413. H. 20 cm. Bruikleen van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden. Kant uit koninklijk bezit, *op.cit.* (noot 49), nr. 301, afb. 16. Voor het wapen zie: De Bergh, *op.cit.* (noot 53), pp. 36-37.

⁵¹ Inv. Br. J 387. H 156 cm. Bruikleen van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden. Kant uit koninklijk bezit, *op.cit.*, nr. 107, afb. 113.

⁵² Inv. Br. J 25. 11 × 11 cm. Bruikleen van H.K.H. Prinses Juliana der Nederlanden. Kant uit koninklijk bezit, *op.cit.*, nr. 103, afb. 115.

⁵³ Het persoonlijke wapen door Koning Willem I op 24 augustus 1815 vastgesteld voor zich en zijn mannelijke afstammelingen: 'Wij behouden voor Ons en Onze mannelijke Descendenten het devies Je Maintiendrai en het aloude Nassau-sche helmteeken of Cimier, zijnde twee uit eene gouden kroon zich verheffende Olifantstrompen

van azur, met gouden blokken bezaaid, tusschen welke de ongekroonde gouden Leeuw zit', (*Staatsblad der Nederlanden*, No. 46).

H. von Goeckingk, *Geschichte des nassauischen Wappens*, Görlitz 1880, pp. 35, 61-62, Tafel III. Historisch gezien was dit wapen niet juist: het helmteken was niet dat der Ottose, doch van de Walramse linie der Nassau's (zie: J. A. de Bergh, *Het wapen des Konings en des Rijks thans gevoerd, is in strijd met de wet*, 's-Gravenhage, 1880²). Pas onder Koningin Wilhelmina werd, bij besluit van 10 juni 1907 (*Staatsblad* No. 181) en van 13 juli 1909 (*Staatsblad* No. 271), het wapen van het Koninkrijk, van de Koning en van de andere leden van het Koninklijk Huis gewijzigd (J. M. van de Venne en A. A. M. Stols, *Geslachtsregister van het Vorstenhuis Nassau*, Maastricht 1937, p. 122. A. W. E. Dek, *Genealogie van het Vorstenhuis Nassau*, Zaltbommel 1970, pp. 184, 190, afb. p. 16).

⁵⁴ Patricia Wardle, 'War and Peace. Lace designs by the Belgian sculptor Isidore de Rudder (1855-1943)', *Bulletin van het Rijksmuseum* 37 (1989), pp. 73-90.

⁵⁵ Inv. 1987-125. Bandweefsel in overdwarse rips, 5,3 × 247 cm. Geschenk van mevrouw A. Beyerman en de heer H. C. Beyerman te Hilversum. De schenkers stammen af zowel van raadpensionaris Johann de Witt (1625-1672) als van Cornelis de Witt (1623-1672), Ruwaard van Putten (zie voor deze genealogie: Keuze uit de aanwinsten, *Bulletin van het Rijksmuseum* 37 (1989), pp. 342 en 347, afb. 3). Zie voor Johan de Witts zorgvuldigheid in statiekleding: N. Japikse, *Johan de Witt*, Amsterdam 1918, pp. 221-222.

⁵⁶ Vanaf beide uiteinden zijn zes wapenschildjes naar die uiteinden toegekeerd, vervolgens zijn er aan beide kanten vijf naar het midden gewend, en van daar af tot het midden zeven weer naar de beide uiteinden toegekeerd.

⁵⁷ Inv. 1980-125, 3,8 × 209 cm. Aangekocht uit de boedel van kasteel Heukelom van een der nazaten van de familie Fabricius van Heukelom. Kleurstofonderzoek door mevrouw J. Hofenk de Graaff van het Centraal Laboratorium voor Onderzoek van Voorwerpen van Kunst en Wetenschap in Amsterdam leidde tot eenzelfde, reeds vermoede datering (rood = cochenille, geel = woude, zwart = soumac, blauw/groen = Berlijns blauw). Er bestaat nagenoeg geen literatuur over passementerie met wapens; in het Cooper-Hewitt Museum in New York bevindt zich een grote verzameling

passementen met nog ongedetermineerde, doch waarschijnlijk voornamelijk Zuid-Europese wapens, waarvan een paar (clericale) stukken worden afgebeeld in: E. Haynes, 'Trimmings in the Museum's collection: fringes, tassels, gimps and galloons', *Chronicle of the Museum for the Arts of Decoration of the Cooper Union* (1942), pp. 329-343, p. 340, fig. 8.

⁵⁸ Geschenk (1987) van mevrouw S. F. baronesse van Höevell-Jkvr. Teding van Berkhout en Jkvr. A. C. Teding van Berkhout te Bergen (N.H.).

⁵⁹ Geschenk (1980) van Jkvr. C. I. Six te 's-Graveland.

⁶⁰ In beide plaatsen bloeide de zijdenijverheid. Vgl. L. van Nierop, 'De Zijdenijverheid van Amsterdam historisch geschetst', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 45 (1930), pp. 18 e.v., pp. 151 e.v.; *idem* 46 (1931), pp. 28 e.v., pp. 113 e.v.; G. T. van Ysselsteyn, 'Het Haarlemse smalweversgilde', *Jaarverslag Stichting Textielgeschiedenis* 1957, pp. 28 e.v.; dit laatste artikel verdient echter een kritische herziening.

⁶¹ Inv. 14987. Rose zijde en zilverdraad, 6 × 140 cm. Geschenk (1937) van mevrouw Douairière G. A. Baron Tindal-geb. Jkvr. den Tex; haar echtgenoot, baron Tindal, was in eerste echt gehuwd geweest met S. C. Asschenberg, dochter van J. H. H. Asschenberg en Susanna Catharina Noël Simons (*Nederlands Adelsboek* 23 (1923), p. 51).

François Noël werd in 1735 in de Westerkerk in Amsterdam gedoopt en woonde bij zijn trouwen op 't Singel en bij zijn dood in 1785 op de hoek van de Spiegelstraat en de Herengracht; zijn vrouw Maria Rebecka Simons (1756-1808) woonde bij hun huwelijk op de Keizersgracht (Gemeente-Archief Amsterdam, Doop-, trouwen en begraafboeken).

⁶² Afd. Nederlandse Geschiedenis, inv. NG 659-8 (aankoop uit de verz. A. O. van Kerkwijk, veiling Schulman, 's-Gravenhage 4/5-3-1958, nr. 230). Rose zijde en zilverdraad, 5,5 × 20 cm. Arnout Noël (1727-1772) woonde in 1752 op 't Singel, later op de Herengracht, bij de Bergstraat, en bewoonde (huurde) 's zomers het Huis Oudaen, aan de Vecht, tussen Maarssen en Nieuwersluis (J. E. Elias, *De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, z.p. 1963², dl. II, pp. 1037-1038). Maria Marcus leefde van 1731-1795 (Gemeente-Archief Amsterdam, Doop- en begraafboeken).

⁶³ Gemeente-Archief Amsterdam, Trouwregisters van de Nieuwe Kerk Amsterdam 1756,

p. 252: *donderdag 14 dito* (december) *ten 3 Uure D° Elzevier de zoon; Arnoud Noël, Maria Marcus.*

⁶⁴ Elias, *op.cit.* (noot 62), pp. 1037–1038. Gemeente-Archief Amsterdam. Poorterboeken nr. 18, p. 39, 7 jan. 1735. *Arend Noël Fabrikant, vader: Moses, passementwerker.*

⁶⁵ Gemeente-Archief Amsterdam, Poorterboeken: *Moijsé Noël, zijdewerker uit Parys*, 1681, nov. 14. *Moijsé Noël sydewerker van paris heeft syn poortereed gedaen.* Hij werd begraven in de Nieuwe Kerk op 23 nov. 1747.

⁶⁶ Inv. Br KOG 1238. Bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam, schenking (1882) mejuffrouw H.A. van Heukelom. 265 × 270 cm. R. van Luttermvelt, 'Herinneringen aan vice-admiraal Isaac Sweers en zijn familie', *Jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap* 94 (1951–1952), pp. 91–94, met afb.

⁶⁷ Inv. Br 933. 344 × 225 cm. Bruikleen (1981) van de Stichting Twickel. Unico Wilhelm graaf van Wassenaer (1692–1766), heer van Twickel, huwde (1723) Dodonea Lucia van Goslinga (1702–1769). Het kleed zal door vererving, ofwel van haar ouders Sicco van Goslinga (1664–1731) en Johanna Isabella thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg (1670–1735, gehuwd 1692), of van een van haar vier zusters, op Twickel zijn gekomen.

⁶⁸ Men vindt dit o.a. ook bij twee sitsen waar in het midden en in de vier hoeken van het middenveld het wapen van Amsterdam is aangebracht. Van het ene exemplaar (Rijksmuseum, Amsterdam, inv. 1966–20), zijn de randen gelijk aan die van het kleed met het wapen Sweerts de Landas. Van het tweede stuk (Victoria & Albert Museum, Londen, acc.no. 340–1898; J. Irwin en K. B. Brett, *Origins of Chintz*, London 1970, cat. no. 85, pl. 82), zijn alleen de wapens gelijk aan die van een sits in het Rijksmuseum. In de literatuur is aan dit feit nauwelijks aandacht besteed en er wordt geen verklaring voor gegeven.

⁶⁹ Deze breedte werd in India vervaardigd in een tijd dat in Europa linnen en katoen in platbinding meestal niet veel breder dan 1½ el = ca. 105 cm werd geweven; wel werden in Europa, zeker al sinds de eerste helft van de 16de eeuw, linnen damasten, meestal in satijnbinding, tot 4 el (280 cm) breed geweven (Burgers, *op.cit.* (noot 17), pp. 149, 158⁴).

⁷⁰ 'De Genealogisch-Heraldische Tentoonstelling in het Rijksmuseum te Amsterdam. 20 Juni–3 September 1933', *De Nederlandsche*

Leeuw 51 (1933), pp. 339–343. Georganiseerd door het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde was deze tentoonstelling tevoren reeds in Den Haag te zien geweest; vgl. *Catalogus der genealogisch-heraldische tentoonstelling in het Raadsgebouw der Gemeente 's-Gravenhage, Mei 1933*. 15 van de 1685 catalogusnummers betroffen textiel (nrs. 674–683, 1640–1643).